

Список використаних джерел

1. КАМ 2012 "KEI and KI indexes" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp#c67.
2. Світове визнання: чотири ВНЗ України потрапили до QS World University Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246666625
3. Українським вишам для світового визнання бракує англійської та "розкручених" учених [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/ukrayina/ukrayinskim-visham-dlya-svitovogo-viznannya-brakuje-angliyskoyi-ta-rozkruchenih-uchenih.html>
4. Пасько Н. А. Історія, сьогодення та перспективи міжнародної освіти Австралії в контексті світового освітнього ринку / Н. А. Пасько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc...3/140.pdf>
5. Дмитро Табачник: Майже на кожному засіданні уряд розглядає питання освіти та науки. Інтерв'ю Міністра освіти і науки для спеціального випуску газети "Урядовий кур'єр" від 29 серпня 2013 року № 155 (5041).
6. Іноземні студенти в Україні: освіта чи експлуатація. – Режим доступу : <http://www.eurosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=1808>
7. Пименова Н. Ю. О стратегии продвижения российского образования на международный рынок / Н. Ю. Пименова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.russia.edu.ru>
8. Виступ Міністра освіти і науки України Табачника Дмитра Володимировича на загальних зборах НАПН України 4 квітня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/img/zstored/.../vystup_Ministra_NAPN_0404_2013.doc.
9. Иностранные студенты меняют свои предпочтения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eduabroad.ru/journal/universityworldnews/1>
10. Наше головне завдання – це підготовка фахівців на рівні світових стандартів – Ю. Якименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nagolos.com.ua/ua/news/22059-nashe-golovne-zavdannya-tse-pidgotovka-fahivtsiv-na-rivni-svitovih-standartiv-yu-yakimenko>
11. Боярский А. Евроинтеграция Украины: роль науки и образования. Общий анализ и ряд конкретных предложений / Боярский А., Чеянов В., Ручайский О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.in.ua/articles/eurointegration-rus.pdf>

References

1. КАМ 2012 "KEI and KI indexes" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp#c67.
2. Svitove vyznannya: chotyry VNZ Ukrai'ny potrapyly do QS World University Rankings [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246666625
3. Ukrai'n's'ky'm vysham dlja svitovogo vyznannya brakuje anglijs'koi' ta "rozkruchenih" uchenih [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://tsn.ua/ukrayina/ukrayinskim-visham-dlya-svitovogo-viznannya-brakuje-angliyskoyi-ta-rozkruchenih-uchenih.html>
4. Pas'ko N. A. Istorija, s'ogodennja ta perspektivy mizhnarodnoi' osvity Avstralii' v konteksti svitovogo osvitn'ogo rynku / N. A. Pas'ko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc...3/140.pdf>
5. Dmytro Tabachnyk: Majzhe na kozhnomu zasidanni urjad rozgljadaje pytannja osvity ta nauky. Interv'ju Ministra osvity i nauky dlja special'nogo vypusku gazety "Urdajovij kur'jer" vid 29 serpnja 2013 roku № 155 (5041).
6. Inozemni studenty v Ukrai'ni: osvita chy ekspluatacija. – Rezhym dostupu : <http://www.eurosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=1808>
7. Pimenova N.Ju. O strategii prodvizhenija rossijskogo obrazovanija na mezhdunarodnyj rynek / N.Ju. Pimenova [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://www.russia.edu.ru>
8. Vystup Ministra osvity i nauky Ukrai'ny Tabachnyka Dmytra Volodymyrovycha na zagal'nyh zborah NAPN Ukrai'ny 4 kvitnja 2013 roku [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.mon.gov.ua/img/zstored/.../vystup_Ministra_NAPN_0404_2013.doc.
9. Inostrannye studenty menjajut svoi predpochtenija [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://eduabroad.ru/journal/universityworldnews/1>
10. Nashe glavne zavdannja – se pidgotovka fahivciv na rivni

svitovyh standartiv – Ju.Jakymenko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.nagolos.com.ua/ua/news/22059-nashe-golovne-zavdannya-tse-pidgotovka-fahivtsiv-na-rivni-svitovih-standartiv-yu-yakimenko>

11. Bojarskij A. Evrointegracija Ukrainy: rol' nauki i obrazovanija. Obshhij analiz i rjad konkretnyh predlozhenij / Bojarskij A., Chejanov V., Ruchajskij O. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <http://nauka.in.ua/articles/eurointegration-rus.pdf>

Lozovi V. S., doctor of historical sciences, professor, chief researcher at the National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kiev), lozovi_v@ukr.net

Internationalization of higher education Ukraine: problems and prospects

The problems of internationalization of Ukrainian education are described, foremost, to market of educational services development. Certainly near-term measures of public policy, directed on effective realization of educational potential of Ukraine in the context of internationalization of the educational system.

Keywords: Ukraine, internationalization, higher education, universities, educational ratings, educational services.

Лозовой В. С., доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник, Национальный институт стратегических исследований (Украина, Киев), lozovi_v@ukr.net

Інтернаціоналізація вищого образования України: проблеми і перспективи

Охарактеризованы проблемы интернационализации украинского образования, прежде всего, развитие рынка образовательных услуг. Определены первоочередные меры государственной политики, направленные на эффективную реализацию образовательного потенциала Украины в контексте интернационализации образовательной системы.

Ключевые слова: Украина, интернационализация, высшее образование, университеты, образовательные рейтинги, образовательные услуги.

* * *

УДК 323:351

Конах В. К.
кандидат політичних наук, головний консультант
відділу інформаційних стратегій та проблем
інформаційного суспільства,
Національний інститут стратегічних досліджень
(Україна, Київ), konakh_v@ukr.net

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ДРУКОВАНИХ ТА АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗМІ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ МЕДІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Розглянуто досвід функціонування друкованих та аудіовізуальних ЗМІ в країнах Західної, Центральної та Східної Європи, а також колишнього СРСР. На основі здійсненого аналізу визначено що нині в більшості країн світу різні за формою теле- та радіомовники, а також друковані ЗМІ співіснують поруч у різноманітних комбінаціях. Проте, в демократичних країнах Європи відсутні в класичному розумінні державні телерадіокомпанії натомість функціонують комерційні та суспільні мовники. Преса у цих країнах представлена комерційними (незалежними) ЗМІ та офіційними друкованими виданнями (здійснюють функцію промульсації законів та інших нормативно-правових актів), державні друковані ЗМІ відсутні. Зроблено висновки, що в Україні, відповідно до наявних демократичних стандартів та взятих зобов'язань в рамках членства в РЄ має бути завершений процес утворення суспільного мовлення та роздержавлення друкованих ЗМІ. Проте, здійснюючи реформування державних медіа, слід враховувати, як наявні світові практики так і сучасні загрози та виклики – тому такої важливий сегмент як інформованість має реалізовуватися під егідою держави та за її значного фінансування.

Ключові слова: друковані ЗМІ, аудіовізуальні ЗМІ, суспільне телерадіомовлення, інформаційні загрози, інформованість.

Україна перебуває на важливому проміжному етапі, що пов'язаний із реформуванням вітчизняної медійної системи, у відповідності до взятих зобов'язань у рамках членства в Раді Європи та наявних європейських практик. Ці процеси стосуються усього спектру медіа – починаючи від традиційних друкованих ЗМІ та закінчуючи аудіовізуальними. Зокрема, в Україні вже здійснено певні кроки на шляху до роздержавлення друкованих

ЗМІ та утворенні суспільного мовлення. До останнього часу ці процеси суттєво гальмувалися, з огляду на наявність певних відмінностей в українській практиці розуміння медіа простору та тими європейськими взірцями, що пропонувалися для адаптації в Україні.

В українській науковій думці проблематиці функціонування друкованих та аудіовізуальних ЗМІ присвячена низка робіт вітчизняних науковців, зокрема: питання нормативно-правового забезпечення функціонування ЗМІ розглядаються І. П. Ісаєнко, І. В. Кирич, Т. М. Олійко; державного регулювання діяльності ЗМІ – І. В. Арістовою, Т. В. Андрущенко; перспективи, передумови та проблеми створення та функціонування суспільного мовлення розглядаються Л. В. Губерським, С. Л. Ясиневич, С. Л. Гнатюком а також багатьма іншими авторами. Проте, не зважаючи на значну кількість робіт на означеному напрям, на сьогодні залишаються відкритим питання: в якому обсязі і в яких формах має бути звершено роздержавлення медіа сектору України та яким чином, за нових умов, держава забезпечуватиме національні інтереси в світовому інформаційному просторі.

З огляду на зазначене, *метою статті постає*, на основі аналізу та визначення особливостей функціонування друкованих, аудіовізуальних ЗМІ та інформаційних агентств в зарубіжних країнах, проаналізувати наявний стан та з та заплановані напрями реформування медіа сфери в Україні.

Так, аналіз сучасних практик функціонування теле- та радіо мовників вказує, що з огляду на те, хто здійснює право власності, управління, фінансування та регулювання діяльності аудіовізуальних ЗМІ їх можна розділити умовно на три групи:

– *державні теле-радіомовники* – офіційні інституції засновані органами державної влади, функціонування яких здійснюється під фактичним контролем та/або за фінансової підтримки з державного бюджету або/та на базі державної власності;

– *громадські теле-радіо мовники* є власністю суспільства, діють в його інтересах в цілому та не виражають вузькопрофільних приватних або владних інтересів, їх керівники мають значну автономію і прямо не підпорядковуються а ні виконавчій, а ні законодавчій владі. При цьому їх фінансування може здійснюватися від одного або одразу кількох джерел: абонентська плата, бюджетні дотації, комерційна реклама тощо.

– *комерційні теле-радіо мовники* знаходяться в приватній власності, спрямованість визначається редакційною політикою та скеровується на отримання фінансової та/або політичної вигоди, діяльність супроводжуються державним регулюванням (зокрема при реєстрації чи видачі ліцензії).

Проте, з огляду на те, що різні суспільства формували системи ЗМІ за різних економічних та суспільно-політичних умов, у сучасних державах по різному представлене співвідношення *теле- та радіомовників*: комерційні – суспільні – державні.

Зокрема, у США ЗМІ завжди розвивалися у ринкових умовах, а громадське телебачення та радіомовлення виникли як альтернатива комерційно-фінансованій та орієнтованій на ринок системі мовлення для компенсації “недоліків ринку”. У країнах Західної Європи, навпаки, основою було саме громадське мовлення, що

перебувало у суспільній власності та користувалося юридичними гарантіями незалежності від уряду, а з метою формування приватного сектору ЗМІ здійснювалося сприяння виникненню конкуренції у цій сфері. У той же час, в СРСР та “країнах соціалістичного табору” функціонувала система державних ЗМІ, спрямована на здійснення державних цілей, зокрема пропаганди.

В класичному розумінні державні телерадіокомпанії в країнах Західної та Центрально-Східної Європи нині відсутні. Натомість, в переважній їх більшості внутрішні медіа ринки представлені комерційними ЗМІ, муніципальними (місцевими) інформаційними каналами, а також суспільними ЗМІ, наявність яких є необхідною умовою для членства в Раді Європи ¹.

Так, аналізуючи телерадіомовлення Великобританії його можна умовно поділити на три сегменти: комерційне, комерційне в основі, але з окремими громадськими обов'язками та громадське. До першої складової входять кабельне й супутникове телебачення, до другої – національні компанії – ITV, Chanel 4 та Chanel 5 (комерційні підприємства, на які законодавчо накладено деякі функції громадських служб), до третьої – громадська радіо- й телемовна корпорація BBC, яка домінує у теле- радіопросторі країни. BBC – класична модель громадського мовлення, побудована на некомерційній основі. Бюджет тресту формується за рахунок абонентської плати із слухачів і телеглядачів, яка складає близько 72% надходжень, окрім того BBC фінансується субсидіями від Парламенту, які надходять у держбюджет як плата за телевізійні ліцензії, 22% складають комерційні доходи.

В Італії, телевізійний простір на 80% заповнюють дві головні телевізійні мережі: суспільна телерадіокомпанія Rai (Radio Televisione Italiana), яка пропонує 15 телеканалів та комерційна мережа Mediaset, яку заснував колишній прем'єр-міністр цієї країни Сільвіо Берлусконі.

В Німеччині функціонують чотири комерційні телемовника: RTL (кабельний, частка 18%), Sat.1 (10%), ProSieben (7%) та Vox (5%) та два публічних: ARD (Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland, Консорціум законодавчо встановлених публічних мовних інституцій ФРН) та ZDF (Zweites Deutsches Fernsehen, Друге німецьке телебачення). Вони мають незалежний суспільно-політичний статус, не можуть належать ні державі, ні будь-якій політичній партії, ні комерційним установам, а відтак вільні від прямого втручання з боку держави, що зафіксовано у законах про мовлення і в Конституції ФРН.

Розпад комуністичних режимів у країнах Центрально-Східної Європи та їх вступ до Ради Європи, а потім набуття ними асоційованого членства в Євросоюзі, змусили уряди цих країн рахуватися зі стандартами європейської політики у царині медіа та зайнятися процесом роздержавлення та лібералізації власних медіа ринків.

Зокрема, низка країн як Польща, Болгарія, Угорщина, Словаччина, Румунія після розпаду комуністичних режимів на базі наявних державних ЗМІ утворили громадські (суспільні) телерадіомовні організації. Суспільні телерадіомовники у вищезазначених державах відрізняються за:

– *юридично-правовим статусом* – в Болгарії громадське телебачення є “юридичною особою”, як це і має бути в ідеальній ситуації, в Угорщині та Польщі громадське телебачення за законом є “корпорацією”, хоча в Угорщині єдиним власником акцій цієї корпорації є фонд “Hungari”, а у Польщі це держава, представлена міністерством фінансів, а в Румунії закон визнає його лише “громадськими послугами”);

– *основними джерелами фінансування* – абонентська плата (в Чехії вона складає більше 50% бюджету організації); кошти, що виділяються з державного бюджету (за рахунок державних субсидій здійснюється в Албанії, Сербії); комерційна діяльність: розміщення реклами, спонсорство, надходження від продажу прав, реалізація записів програм тощо (надходження від реклами у Литві становлять близько 20%, у Польщі – більше 50%, а в Румунії – близько 8%). Водночас варто зауважити, що в більшості країн фінансування здійснюється за гібридною моделлю, у якій комбінуються два або три з названих джерел.

Проте, спільною ознакою для них є те, що вони будучи загальнодоступним джерелом інформації (здійснюють мовлення на всій території країни), проводять свою діяльність незалежно від економічної та політичної влади, висвітлюють суспільно значущі теми, забезпечують суспільство інформаційними, культурними, освітніми та розважальними програмами, сприяють росту соціальної, політичної й культурної активності громадян і згуртованості суспільства.

Більш неоднорідна ситуація нині склалася у телерадіомовному просторі держав, що входили до складу колишнього СРСР. Зокрема, якщо в Литві на базі державного теле- та радіоресурсу було утворено суспільне мовлення, конкуренцію якому складають комерційні мовники, то в Білорусії переважна кількість теле- та радіоканалів державна, а недержавні електронні ЗМІ перебувають під контролем влади. В Азербайджані у телерадіомовному просторі функціонують водночас три види мовників – суспільні, державні та комерційні канали – які здебільшого демонструють свою лояльність до влади. В РФ донедавна функціонували лише державні та комерційні мовники, проте з 19 травня 2013 р. свою діяльність розпочало Громадське телебачення Росії (ОТР).

Водночас необхідно підкреслити, що для здійснення іномовлення* в більшості країн функціонують саме державні теле- та радіомовники, за значного фінансування з державного бюджету. Зокрема, у США іномовлення реалізується під егідою окремого урядового бюро по міжнародному мовленню (The International Broadcasting Bureau – IBB) п'ятьма загальновідомими інформаційними службами: “Voice of America”, “Office of Cuba Broadcasting”, що складається з “Radio Marti” і “TV Marti”, мають статус федеральних програм, у той час як “Radio Free Europe” / “Radio Liberty” і “Radio Free Asia” є приватними некомерційними корпораціями. Їх фінансування здійснюється з федерального бюджету за

статтею витрат на зовнішньополітичну діяльність уряду США. У Франції управління іномовленням здійснюється державним холдингом AEF Médias Monde (до 27 червня 2013 р. – Audiovisuel Extérieur de la France), який був утворений у 2008 р. шляхом об'єднання основних іномовних ЗМІ країни – телеканалів TV5 MONDE, France 24 Radio France internationale – RFI (Міжнародного французького радіо). Діяльність AEF фінансується урядом Франції. У Німеччині єдиною телерадіокомпанією, що знаходиться у розпорядженні федерації і фінансується урядом, є “Deutsche Welle”, яка за законом здійснює мовлення лише закордон, щоб надавати іноземній аудиторії уявлення про реальність німецького життя і роз'яснювати точку зору німецького уряду з тих чи інших питань. У Великобританії іномовлення здійснюється суспільними мовником “Всесвітньою службою BBC”, яка веде мовлення окрім англійською ще 32 мовами світу. Проте, на противагу “BBC”, що транслюється на території Великобританії та фінансується за рахунок абонплати користувачів та інших доходів корпорації, “Всесвітня служба BBC”, фінансується на кошти Міністерства закордонних справ.

Щодо друкованих ЗМІ, то на сучасному етапі, у відповідності до наявних практик заснування, фінансування та функціонування можна виділити такі їх основні типи:

– *державні* – утворені органами державної влади ЗМІ, фінансуються з державного бюджету, редакційна діяльність підконтрольна якомусь з органів державної влади (можуть використовуватися владними структурами задля маніпулювання суспільною свідомістю і особистою думкою громадян);

– *комунальні* – засновані органом місцевого самоврядування та/або місцевими громадами, для задоволення інформаційних потреб певних територіальних громад, фінансуються з місцевих бюджетів;

– *комерційні (незалежні)* – знаходяться у приватній власності юридичних чи фізичних осіб, спрямованість визначається редакційною політикою, почасти скеровані на отримання фінансової чи іншої вигоди, діяльність супроводжується певним державним регулюванням (через реєстрацію тощо);

– *офіційні* – друковані видання загальнодержавного рівня, які здійснюють функцію промульгації законів та інших нормативно-правових актів, можуть виходити у формі газети, журналу, бюлетеню, альманаху тощо.

Як засвідчує аналіз функціонування інформаційного простору країн Західної, Центральної та Центрально-Східної Європи, то нині він представлений здебільшого комерційними та офіційними друкованими ЗМІ. Такий стан зумовлений передовсім наявними міжнародними нормами, які скеровані на формування та забезпечення функціонування незалежної плюралістичної преси – вільної від урядового, політичного або економічного контролю, а також контролю, що виражається в залежності від матеріалів та інфраструктури, необхідних для випуску та розповсюдження газет, журналів та періодичних видань. Плюралізм преси передбачає ліквідацію всіх форм монополії та існування як можна більшого числа газет, журналів та періодичних видань, в яких знаходить своє вираження максимально широкий діапазон думок членів громади.

* Іномовлення – це специфічна форма діяльності, що полягає в підготовці та випуску передач, призначених для громадян інших країн з метою здійснення на них певного політико-ідеологічного впливу, пропаганди цінностей власних країн і культур, поширення інформації про життя власної країни з метою формування та підтримання її позитивного іміджу у світі.

У цьому сенсі, при вдосконаленні механізмів регулювання діяльності друкованих ЗМІ, країни Європи мали вирішувати різні проблеми. Зокрема, перед країнами Західної Європи, друковані ЗМІ яких здебільшого були позбавлені урядового контролю, постало завдання щодо зменшення концентрації та монополізація ЗМІ окремими комерційними власниками. В цій площині Комітет Міністрів Ради Європи рекомендував державам-учасникам “регулярно оцінювати існуючі в них механізми, що мають розвивати плюралізм, є скерованими проти концентрації, і вивчати можливості їх перегляду” [1].

Країни Центрально-Східної та Центральної Європи, зокрема Польща, Болгарія, Румунія, Литва після вступу до РЄ мали вирішувати іншу проблему – роздержавлення друкованих ЗМІ, з огляду на необхідність виконання вимог *Статуту Ради Європи, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод* та практики Європейського суду з прав людини [2], яка передбачає відсутність втручання держави в діяльність засобів масової інформації, особливо – в діяльність друкованих ЗМІ. При цьому роздержавлення друкованих ЗМІ у вищезазначених країнах відбувалося кількома шляхами:

– безоплатною передачею майна трудовим колективам друкованих видань (при цьому трудовий колектив мав створити господарське товариство, і внести до статутного фонду цього товариства грошові кошти, дотації з державного бюджету на внесення коштів до статутного фонду не передбачалося);

– офіційною приватизацією чи продажем друкованих видань за аукціонами або з відкритих торгів;

– ліквідацією друкованого видання та передачею залишків майна державній казні (такий шлях застосовувався у випадку неможливості провести аукціони або торги внаслідок відсутності попиту на дане друковане видання);

– реорганізацією державного ЗМІ в офіційне ЗМІ (вісник, бюлетень тощо), в якому влада зобов’язана оприлюднювати винятково офіційні документи і рішення, із збереженням бюджетного фінансування.

Поруч з комерційними ЗМІ у вищезгаданих країнах функціонують так звані “офіційні друковані видання” – періодичні друковані видання, в яких здійснюється офіційне оприлюднення документів держави (законів, рішень тощо) чи певної установи (офіційних оголошень, об’яв тощо). Нині ЗМІ такого типу видаються у більшості країн світу, зокрема у Франції “*Journal Officiel de la République Française*”, в Італії “*Gazzetta Ufficiale*”, у Великобританії “*The London Gazette*”, “*The Edinburgh Gazette*”, “*The Belfast Gazette*”, в Болгарії “*Държавен вестник*”, в Італії “*Gazzetta Ufficiale*”, в Румунії “*Monitorul Oficial*”, в Польщі “*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*”, “*Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej “Monitor Polski”*”, в Литві “*Valstybės Žinios*”. У Європейському Союзі у якості офіційного видання видається “*Official Journal of the European Union*”.

Щодо державних друкованих ЗМІ, то вони наразі функціонують в таких країнах колишнього СРСР, як Білорусь, Азербайджан, Казахстан, РФ. Не завершений процес роздержавлення державних друкованих ЗМІ місцевого рівня в Молдові. Зокрема, за даними Міністерства інформації Республіки Білорусь станом на

1 вересня 2012 р. в країні зареєстровано 1457 друкованих ЗМІ, з яких, як часто підкреслюють офіційні особи, державними є тільки 407. Однак абсолютна більшість з недержавних друкованих ЗМІ є суто розважальними або рекламними. В інформаційному ландшафті Азербайджану наявні друковані ЗМІ можна розділити на три основні категорії: державні, незалежні і фінансовані якоюсь з політичних партій. Опозиція має лише кілька газет. Водночас майже кожна з 80 областей Азербайджану має свою газету, фінансовану державою. В Молдові, у відповідності до чинного законодавства, центральних державних друкованих ЗМІ нині немає. Водночас є місцеві видання, які вже мали б бути роздержавленими, проте продовжують успішно фінансуватися з державного або місцевого бюджетів. Так, у 15 (з 40) районів місцеві друковані органи опинилися в списку таких, що “не підлягають приватизації” і використовуються для партійної пропаганди за рахунок державного бюджету, що суперечить як європейським, так і молдавським нормам діяльності незалежних ЗМІ.

Щодо України, то на сьогодні в структурі власників зареєстрованих друкованих ЗМІ переважають комерційні структури та фізичні особи. Проте, серед зареєстрованих друкованих ЗМІ близько 670 комунальні за формою власності (засновниками яких є органи місцевого самоврядування або органи місцевого самоврядування спільно з місцевим державним адміністраціями) [3], а близько 50 державні (засновниками є різні органи державної влади). Щодо аудіовізуальних ЗМІ, то в Україні за даними Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення налічується 1572 телерадіоорганізації, з яких 36 (3%) державних, 326 (21%) комунальних та 1210 (76%) інших форм власності [4].

Такий стан речей суперечить наявній європейській практиці, а також обов’язкам взятих Україною у рамках свого членства у Раді Європи. Найповніший перелік таких обов’язків України було узагальнено ПАРЄ у 2005 р. у Резолюції № 1466 і пояснювальному меморандумі до неї. Зокрема, в інформаційній сфері Парламентська асамблея РЄ закликала органи державної влади України “перетворити державні телерадіокомпанії в канали суспільного мовлення згідно з відповідними стандартами Ради Європи; розпочати роздержавлення друкованих засобів масової інформації, заснованих органами державної влади та місцевого самоврядування; гарантувати прозорість власності на засоби масової інформації; створити рівні умови діяльності для всіх засобів масової інформації, переглянувши закон 1997 року про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів; ратифікувати Європейську конвенцію про транскордонне телебачення; забезпечити відповідність нової редакції закону про телебачення та радіомовлення стандартам Ради Європи та рекомендаціям її експертів [5, пн. 12.4.]”. Варто зауважити, що на виконання цього підпункту пункту було розроблено та прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості відносин власності стосовно засобів масової інформації” від 04.07.2013 № 409–VII [6]. Окрім того, упродовж останніх років реалізовувалися заходи з виконання зобов’язань щодо переходу ефірного телебачення України на цифрові стандарти.

Водночас, частина обов'язків в інформаційній сфері досі залишається невиконаною, зокрема це стосується роздержавлення друкованих ЗМІ та утворення суспільного телерадіомовлення. У цьому контексті варто зауважити, що ще наприкінці 2012 р. до Верховної Ради України було передано кілька законопроектів скерованих на утворення суспільного телерадіомовлення та роздержавлення друкованих ЗМІ: підготовлений Урядом законопроект “Про Суспільне телебачення і радіомовлення України” № 1076 від 12.12.2012 р. [7] та внесений народними депутатами законопроект “Про внесення змін до Закону України “Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України” № 1076–1 [8]. 03.07.2013 р. Верховна Рада України прийняла за основу поданий урядом законопроект № 1076, а 19 вересня 2013 р. після першого читання його було повернуто Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації на доопрацювання.

З метою обмеження впливу органів державної влади та органів місцевого самоврядування на діяльність друкованих засобів масової 21.03.2013 р., у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України “Про реформування друкованих засобів масової інформації” № 2600 [9], та проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації” № 2600–1 [10], які також після першого читання були повернуті на доопрацювання. Проте, у 2013 р. Україна так і не дочекалася прийняття відповідного законів по утворенню суспільного мовлення та роздержавлення друкованих ЗМІ – 21 листопада 2013 р. депутати Верховної Ради вп'яте намагалися їх розглянути, але через політичну невизначеність керівництва країни щодо перспектив підписання Угоди з ЄС, ухвалення цього документу як і низки інших було заблоковано.

Тим часом, державний канал “Перший національний” під час суспільно–політичної кризи кінця 2013 р. – початку 2014 р. продемонстрували свою неспроможність надавати оперативну, повну та об'єктивну інформацію. Так, узагальнений моніторинг дотримання професійних стандартів у роботі інформаційних служб українських провідних телеканалів за листопад 2013 р. – січень 2014 р., який здійснюється громадською організацією “Телекритика”, засвідчив, що безумовним лідером розміщення матеріалів з ознакою замовності впродовж означеного періоду був “Перший національний”, який на початку ігнорував акції протесту, а пізніше – грубо порушував журналістські стандарти майже у всіх сюжетах про них. Зокрема, з ознаками замовності (або цензури) на “Першому національному” впродовж листопада 2013 р. було розміщено 39 новин, грудня 2013 р. – 46 новин, січня 2014 р. – 66 новин [11]. Таким чином, державний канал, який в першу чергу має виконувати місію щодо забезпечення належної реалізації конституційного права кожного на отримання повної, об'єктивної та своєчасної інформації з соціально–політичних та інших суспільно–значущих питань, з своєю місією не лише не справився, а повністю себе дискредитував.

Натомість, громадськість з власної ініціативи створила “Громадське ТБ” он–лайн. Варто зауважити, що цей проект користується значною популярністю серед

українців, про що зокрема свідчить той факт, що у грудні 2013 р. воно увійшло в трійку “топ–запитів” в Google. Проте, цей проект має значну ваду – його можна дивитися лише в Інтернеті, доступ до якого мають далеко не всі українці. Окрім того, з 26 лютого ц.р. в ефірі “Першого національного” почалося транслявання деяких програм “Громадське телебачення” в рамках спільного проекту. Проте, такий стан речей не знімає всього пласту суперечностей щодо доцільності функціонування “Першого національного” та утворення повноцінного суспільного телебачення в Україні.

Беручи до уваги вищезазначене, а також з огляду на об'єктивну потребу громадян в отриманні своєчасної, повної та об'єктивної інформації та суспільні очікування у постійному інформуванні від новосформованих владних інститутів про їх рішення, діяльність та ініціативи, наразі вбачається надзвичайно актуальним пришвидшити процес прийняття та імплементації законів України про суспільне мовлення та роздержавлення друкованих ЗМІ.

Проте, при здійсненні вищезазначених перетворень, необхідно зважати на той факт, що з огляду на своє важливе геополітичне розташування, Україна є об'єктом інтересів багатьох держав, організацій, транснаціональних кампаній, які для досягнення своїх цілей в різних сферах почасти вдаються до використання негативних інформаційно–психологічний вплив. При цьому інтенсивність такого впливу на Україну, не залежить значною мірою від політичних сил, що знаходяться при владі в Україні, а обумовлена насамперед їх прагматичними підходами. Водночас, слабка інтегрованість України у світове інформаційне поле, недостатня активність та конкурентоспроможність інформаційних структур і національного інформаційного продукту, неадаптованість інформаційної сфери до процесів глобалізації та невиваженість державної інформаційної політики створюють загрози обмеження суверенітету України та завдають шкоди національним інтересам. Як наслідок, уявлення світу про нашу державу формують не вітчизняні ЗМІ та інформаційні агентства, а іноземні, виходячи з політичних, економічних, військових та інших інтересів своїх країн.

За таких умов, першочерговим завданням влади має стати активізація зусиль щодо послаблення асиметрії в обміні інформаційними потоками між Україною й іншими країнами, удосконалення механізму об'єктивного та привабливого представлення її у світі. При цьому, одним з ефективних механізмів протидії мало б стати використання наявних медіа ресурсів утворених в Україні для здійснення іномовлення (зокрема, ДТРК “Все–світньої служби Українське телебачення і радіомовлення”, НРКУ – “Радіо України”, телеканалу “Культура” тощо). Ці ресурси мають не лише залишатися підконтрольними державі та отримувати значно більше державне фінансування, з огляду на наявні проблеми (відсутність передавальних потужностей, застаріле обладнання тощо), а в подальшому, за прикладом європейських та інших країн, мають бути реорганізованими у потужний державний медіа–холдинг.

Узагальнюючи викладене можна зробити *такі висновки*:

З огляду на те, що різні суспільства формували системи ЗМІ за різних економічних та суспільно–

політичних умов, нині в більшості країн світу різні за формою теле- та радіомовники та друковані ЗМІ співіснують поруч у різноманітних комбінаціях.

В країнах Західної, Центральної та Центрально-Східної Європи державні телерадіокомпанії в класичному розумінні відсутні, натомість функціонують комерційні та суспільні мовники, (як необхідна умова зафіксовано в офіційних документах РЄ та ЄС). Преса у вищезгаданих країнах представлена комерційними (незалежними) ЗМІ та офіційними друкованими виданнями (здійснюють функцію промулгації законів та інших нормативно-правових актів), з огляду на міжнародні норми регулювання друкованих ЗМІ та висновки Європейського суду з прав людини, державні друковані ЗМІ відсутні.

В країнах колишнього СРСР у телерадіомовному просторі наявні різні моделі: у деяких країнах суспільні мовники, що були утворені на базі державних телерадіокомпаній, функціонують поруч з комерційними; у деяких країнах збереглися державні телерадіокомпанії, які функціонують поруч з комерційними; є країни де наявні водночас три види мовників: державні, комерційні та суспільні (які здебільшого демонструють свою лояльність до влади). Друковані ЗМІ функціонують у різних поєднаннях: комерційні – державні (загальнонаціональні та/чи місцеві) – офіційні; комерційні – офіційні. В країнах, де сукупність державних ЗМІ, являє собою систему керовану органами влади, спостерігається тенденція до посилення залежності комерційних ЗМІ від держави.

Водночас, іномовлення, як специфічна форма теле- та радіо діяльності, у більшості країн здійснюється під егідою держави та за її значного фінансування.

В Україні, відповідно до взятих зобов'язань в рамках членства в РЄ та наявних демократичних стандартів, має бути завершеним процес утворення суспільного мовлення та роздержавлення друкованих ЗМІ. Проте, здійснюючи реформування державних медіа, слід враховувати, як наявні загрози та виклики, так і необхідність просування національних інтересів в світовому інформаційному просторі. З огляду на зазначене, такий важливий сегмент як іномовлення має реалізовуватися під егідою держави та за її значного фінансування.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці практичних механізмів подальшого роздержавлення друкованих та аудіовізуальних ЗМІ в Україні, зокрема врахування у вітчизняному законодавстві зарубіжної практики функціонування іномовлення.

Список використаних джерел

1. Про заходи щодо сприяння плюралізму в ЗМІ: рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (99) 1 від 19.01.1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_095
2. Докладніше див.: Лутковська В. В. Конвенції про захист прав і основних свобод людини. – Центр судівських студій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uapp.org/privatizationlaw/9198.html> <http://www.judges.org.ua/article/seminar14-7.htm>
3. Медійна карта станом на 30.12.2012 року. – Державний комітет телебачення і радіомовлення України. – 29.01.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=98943&cat_id=61321
4. Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2013 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nrada.gov.ua/userfiles/file/2014/Zvitna%20informacia/Zvit>

_2014.pdf

5. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною: Резолюція Парламентської Асамблеї РЄ № 1466 (2005) від 05.10.2005 р. – <http://www.coe.kiev.ua/uk/2005.htm>
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості відносин власності стосовно засобів масової інформації: закон України від 04.07.2013 № 409–VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/409-18>
7. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України: проект закону України № 1076 від 12.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45014
8. Про внесення змін до Закону України “Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України: проект закону України № 1076–1 від 13.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45039
9. Про реформування друкованих засобів масової інформації: проект закону України від 21.03.2013 р. № 2600. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46245
10. Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації: проект Закону № 2600–1 від 09.04.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=46541
11. Див. докладніше: Про що мовчали новини у січні–2014. – MediaSapiens – 02.17.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/27825>

References

1. Pro zahody shhodo spryjanja pljuralizmu v ZMI: rekomendacii' Komitetu ministriv Rady Jevropy № R (99) 1 vid 19.01.1999. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_095
2. Dokladnishe div.: Lutkovs'ka V. V. Konvencii' pro zahyst prav i osnovnyh svobod ljudy. – Centr sudivs'kyh studij. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.uapp.org/privatizationlaw/9198.html> <http://www.judges.org.ua/article/seminar14-7.htm>
3. Medijna karta stanom na 30.12.2012 roku. – Derzhavnyj komitet telebachennja i radiomovlennja Ukrainy. – 29.01.2013. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=98943&cat_id=61321
4. Zvit Nacional'noi' rady Ukrainy z pytan' telebachennja i radiomovlennja za 2013 rik. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://nrada.gov.ua/userfiles/file/2014/Zvitna%20informacia/Zvit_2014.pdf
5. Pro vykonannja obov'jazkiv ta zobov'jazan' Ukrain'noju: Rezoljucija Parlaments'koi' Asamblei' RJE № 1466 (2005) vid 05.10.2005 r. – <http://www.coe.kiev.ua/uk/2005.htm>
6. Pro vnesennja zmin do dejakyh zakoniv Ukrainy shhodo zabezpechennja prozorosti vidnosyn vlasnosti stosovno zasobiv masovoi' informacii': zakon Ukrainy vid 04.07.2013 № 409–VII. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/409-18>
7. Pro Suspil'ne telebachennja i radiomovlennja Ukrainy: proekt zakonu Ukrainy № 1076 vid 12.12.2012 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45014
8. Pro vnesennja zmin do Zakonu Ukrainy “Pro systemu Suspil'nogo telebachennja i radiomovlennja Ukrainy: proekt zakonu Ukrainy № 1076–1 vid 13.12.2012 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45039
9. Pro reformuvannja drukovanyh zasobiv masovoi' informacii': proekt zakonu Ukrainy vid 21.03.2013 r. № 2600. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46245
10. Pro vnesennja zmin do dejakyh zakoniv Ukrainy shhodo reformuvannja derzhavnyh i komunal'nyh drukovanyh zasobiv masovoi' informacii': proekt Zakonu № 2600–1 vid 09.04.2013. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=46541
11. Div. dokladnishe: Pro shho movchaly novyny u sichni–2014. – MediaSapiens – 02.17.2014. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/27825>

Konakh V. K., PhD in Political Science, Senior Consultant of Department of Information Society and Information Strategies of The National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kiev), konakh_v@ukr.net

International experience of printed and audiovisual media in the context of media system reform in Ukraine

In the article the international experience of printed and audiovisual media is considered, their operation in Western, Central and Central–Eastern Europe and the former USSR is defined. Also the nowadays situation of the media sector in Ukraine, in according with the modern practices and the planned areas of reform is analyzed. On the basis of analysis determined that today in the majority of the world countries different radio and TV broadcasting organizations as well as print media coexist in various combinations. However, in the democratic European countries the state broadcasters in the classic sense are absent, instead commercial and public broadcasters function. Printed press in those countries is represented by commercial (independent) media and official printed publications (exercising functions of promulgation of laws and other legal acts), but the state print media are not available. It is concluded that in Ukraine should be completed the formation of public broadcasting and print media deregulation, in according with the democratic standards and commitments as a member of the Council of Europe. However, carrying out the reform of the state media, should consider existing practices and modern threats and challenges – that is why the foreign broadcasted should implemented under the auspices of the country and its significant financing.

Keywords: print media, audiovisual media, public broadcasting, information threats, international broadcasting.

Конах В. К., кандидат политических наук, главный консультант отдела информационных стратегий и проблем информационного общества, Национальный институт стратегических исследований (Украина, Киев), konakh_v@ukr.net

Зарубежный опыт функционирования печатных и аудиовизуальных СМИ, в контексте реформирования медийной системы в Украине

Рассмотрен опыт функционирования печатных и аудиовизуальных СМИ в странах Западной, Центральной и Центрально–Восточной Европы, а также бывшего СССР. На основе проведенного анализа определено, что в настоящее время в большинстве стран мира различные по форме теле– и радиовещатели и печатные СМИ сосуществуют в различных комбинациях. Однако, в демократических странах Европы отсутствуют в классическом понимании государственные телерадиокомпании, а функционируют коммерческие и общественные вещатели. Пресса в этих странах представлена коммерческими (независимыми) СМИ и официальными печатными изданиями (осуществляют функцию промульгации законов и других нормативно–правовых актов), государственные печатные СМИ отсутствуют. Сделаны выводы, что в Украине, в соответствии с имеющимися демократическими стандартами и взятыми обязательствами в рамках членства в СЕ, должен быть завершен процесс создания общественного вещания и разгосударствления печатных СМИ. Однако, осуществляя реформирование государственных медиа, следует учитывать, как имеющиеся мировые практики, так и современные угрозы и вызовы – поэтому такой важный сегмент как инновации должен реализовываться под эгидой государства и при его значительном финансировании.

Ключевые слова: печатные СМИ, аудиовизуальные СМИ, общественное телерадиовещание, информационные угрозы, инновации.

* * *

УДК 323. 17

Рафальський І. О.
кандидат історичних наук, здобувач
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України
(Україна, Київ), gumarenk@ipiend.gov.ua

САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА САМООРГАНІЗАЦІЯ

Розглядаються проблеми взаємовідносин національної самоорганізації та національного самовизначення у контексті українського державотворення. Виділяються рівні, моделі, типи національної самоорганізації, аналізуються питання участі національних спільнот України в українському етнополітичному організмі.

Ключові слова: національне самовизначення, самоорганізація, етнополітичний організм.

Самовизначення безпосередньо пов'язане з самоорганізацією, яка є способом функціонування будь-якого організму, прагне до самозбереження і тому чинить активний супротив усьому, що загрожує його існуванню. У суспільстві, у його етнонаціональній сфері, самозбе-

реження триває шляхом ускладнення внутрішньої системи етнополітичного організму.

Реалізація національних інтересів і перспективи людського розвитку в Україні належать до найбільш пріоритетних напрямів сучасної вітчизняної гуманітарної думки. Визначення стратегічних орієнтирів у цій царині потребує наукового осмислення в сенсі вироблення теоретичних поглядів щодо соціальних і політичних складових українського державотворення.

Криза українського суспільства обумовлена насамперед кризою управління. Суспільству необхідна система управління, адекватна тенденціям прогресивного суспільного розвитку. Пошук і створення такої системи неможливий без аналізу взаємодії соціального управління та соціальної самоорганізації. Системна криза суспільства пов'язаний з порушенням діалектики співвідношення цих двох фундаментальних і пов'язаних між собою процесів. Важливо усвідомити, що для динамічного розвитку складних соціальних структур необхідно знайти оптимальне поєднання спонтанної самоорганізації та організованого управління.

Якщо націю (народ) розглядати на рівні політичної системи, то проявом такої ускладненої структури є поява, серед інших чинників, державницьких інститутів самоорганізації. Їх наявність захищає націю (народ) від зовнішнього поглинання та асиміляції, підвищує резистентність зовнішнім тискам, експансії тощо. З нашої точки зору, саме у цьому лежить прагнення народів до самовизначення, тому що енергія самозбереження вимагає ускладнення внутрішньої самоорганізації. Національне самовизначення у цьому контексті переходить у самовизначення державне, що є вищою формою ускладнення політичного існування нації.

Однією з адаптивних властивостей народів є властивість державотворення або ускладненої самоорганізуючої форми як певного інструменту самозахисту. Існують і інші засоби самозахисту та самоорганізації такі, наприклад, як етнокультурна, національна та конфесійна ідентичність, проте саме наявність власної державності є найефективнішим засобом самозбереження.

Сучасні політико-правові практики виробили систему міжнародно-правових норм, згідно з якими не тільки титульні народи, а й народи що не належать до цієї категорії, у тому числі національні меншини, мають права та інструменти, що захищають їх ідентичність, і таким чином є своєрідними захисними механізмами що запобігають поглинанню або асиміляції одних етнонаціональних груп іншими. На цьому наголошує, зокрема, Дірк Хелбінг, говорячи про етнозахисні інструменти у контексті самоорганізації [1]. Не слід також залишати поза увагою той факт, що такі групи володіють специфічною спільністю життєвих інтересів, і можна говорити про певні поведінкові реакції та мотивації, які керуються не стільки раціональними, скільки колективно без свідомими моделями життєдіяльності. У теорії психоаналізу цей аспект колективних дій визначається поняттям архетипу, що означає колективну матрицю культурної поведінки.

Особливе значення набувають такі матриці, що виконують етнозахисну та етнорепродуктивну функції. Вони передаються як певні етнопсихологічні стани колективної свідомості, відіграючи значну роль у процесах етнічної та національної мобілізації, зокрема у таких